

ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ МЕДИЦИНИ ТА ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ

УДК 37.01:61:378.147

Асламова М.В.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ В УМОВАХ МЕДИЧНОГО ВИШУ

ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

Розглядаються філософські, соціальні, психологічні та педагогічні аспекти виховання особистісних якостей лікаря в період професійної підготовки, а також структура професійно-етичної культури майбутнього лікаря, формування якої здійснюється через рефлексивну і творчу діяльність особистості з метою самореалізації. Представлено цілі та засоби такого виховання в умовах медичного вишу. У статті також розглядаються завдання сучасної вищої медичної освіти, з'ясовуються взаємозв'язок між навчальним і виховним завданнями медичного вишу як основою формування професіоналізму лікаря.

Ключові слова: майбутній лікар, виховання, виховне середовище, аксіологічний підхід, студент, викладач, морально-етичні якості, професійна культура, професійно-етична культура, рефлексія, самореалізація.

Постановка проблеми дослідження

Високоморальна особистість майбутнього лікаря має стати результатом виховних зусиль його родини, педагогів загальноосвітніх закладів, проте важливу роль має відігравати й процес професійної підготовки в медичному вищому навчальному закладі, де провідні особистісні якості остаточно набувають сенсу професійних.

Метою сучасного реформування системи вищої медичної освіти України стало збереження здоров'я населення; підвищення якості медичних послуг і освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів. Основні принципи сучасної медичної освіти – це її безперервність і ступеневість; динамічний характер навчання; підготовка висококваліфікованих спеціалістів; відкритість системи підготовки; забезпечення об'єктивного контролю рівня якості освіти; поєднання теорії та практики; формування загальнолюдських цінностей, морально-етичної культури.

На думку вчених, велике значення в підготовці сучасних висококваліфікованих фахівців галузі медицини має формування морально-етичної (професійної) культури особистості. Так, Л. В. Богданова розглядає професійну культуру як органічний сплав кваліфікації й моральності, що функціонує на основі трудової моралі [1].

Аналіз досліджень, на які спирається автор

Морально-етичні якості як загальнолюдське і водночас соціально детерміноване явище всебічно вивчалися науковцями. Розглядаючи мораль як певну форму свідомості – сукупність усвідомлюваних принципів, правил, норм поведін-

ки, а морально-етичні якості – як відображення цих принципів, правил і норм у індивідуальних особистісних характеристиках, учені здавна протрактовували це явище як одне з найбільш значущих у суспільстві. З філософської точки зору основні складові й детермінанти моралі визначали Аристотель, Ф.Бекон, Г.Йонас, Ю.Хабермас, В.Шинкарук. Соціальні аспекти моралі й етики вивчали С.Архангельський, М.Боришевський, С.Ільєнко, А. Малихін, І.Міхеєва, В.Рибалка, І. Фролов. Психолого-педагогічні основи та шляхи виховання морально-етичних якостей у різних вікових категорій досліджували В.Болотіна, О.Вишневський, І.Зязюн, В.Пікельна, І.Потапова, І.Прокопенко, Ю.Щербяк, Н.Щуркова та багато інших.

Процес професійної підготовки майбутніх медиків вивчали численні дослідники: О.Андрійчук (виховання гуманності студентів медичного коледжу), Х.Мазепа (організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі) Л.Переймибіда (розвиток деонтологічної культури учнів медичного ліцею). Безпосередньо виховні аспекти діяльності вищих медичних закладів освіти досліджувалися в наукових працях Л. Артамонової, С. Белан, Г. Бурчинського, Л. Котлярової, І. Ніколайчук, О. Уваркіної та ін. Склався цілісний науковий напрям – медична деонтологія, яка розглядає систему вимог до морально-етичної сфери діяльності лікаря. Проте педагогічний аспект виховання морально-етичної культури майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного університету досі мало досліджений.

Мета

Обґрунтування змісту виховного впливу на майбутнього лікаря в умовах навчального процесу в медичному виші.

Виклад основного матеріалу

Необхідність дослідження й розв'язання значеної проблеми, її актуальність і доцільність зумовлені наявними суперечностями між:

- об'єктивною потребою суспільства у високо-професійних медиках, які здатні ефективно працювати в несприятливій соціально-економічній ситуації, та недостатньою спрямованістю підготовки лікаря в умовах вищої школи на актуалізацію і розвиток його самоврядності на високоморальних засадах;

- необхідністю для ефективної лікарської діяльності цілеспрямованої особистісної активності випускника медичного вишу і недостатністю засобів мотивації для її формування в студентів;

- усвідомленістю важливості та складності процесу виховання конструктивних засад організації професійної взаємодії випускника вищої школи і недостатньою розробленістю в сучасній педагогічній науці та практиці ефективних засобів, спрямованих на забезпечення цього процесу.

Дослідження основ, норм, регуляторів та зразків етичної культури лікаря має тривалу історію. Першим відомим писемним зразком етичного кодексу лікаря є Аюрведа, в Давній Греції - це клятва Гіппократа, яка стала основою для європейської медицини. Підкреслюючи її важливість і для сучасного лікаря, зазначимо, що єдиним доповненням клятви Гіппократа стало положення „зобов'язуюся вчитися все життя”, прийняте на II деонтологічному конгресі [2].

Розглядаючи проблеми гуманізації професійного виховання майбутнього лікаря, представника однієї з найгуманніших професій, ми зіткнулися, однак, із низкою проблем формування його професійної особистості. Найпоширенішими з них ми вважаємо такі:

1. Проблема самооцінки. Сучасна молода людина має надто різноманітні орієнтири, аби чітко визначити наявність і зміст проблем свого особистісного становлення. Її уявлення про належне і суще часто істотно деформовані та мають своїм джерелом не об'єктивні, науково і соціально вивірені характеристики людини як члена суспільства, а сумнівні міркування, сформовані під впливом найближчого оточення, або ж хаотичні морально-етичні уявлення незрілої особистості. Внаслідок неадекватної самооцінки в студента можуть розвиватися неприйнятні для медичного працівника якості: егоцентризм, цинізм, байдужість, безвідповідальність, корисливість тощо;

2. Проблема викривлених уявлень про професію. Часто абітурієнти роблять свій вибір, орієнтуючись на зовнішні ознаки професії, з міркувань престижу, але мало замислюються над особливостями професійної повсякденності. Так,

дослідниця О. Романенко [4] наводить дані, які свідчать про в цілому недостатність обізнаність молоді щодо особливостей професії лікаря. Зокрема, за результатами опитування старшокласників і студентів-першокурсників вищого медичного навчального закладу про фактори, які вплинули на вибір професії лікаря, на поради батьків, родичів, знайомих указували 35%; на різноманітні джерела інформації – 29%; на зустрічі з лікарями та відвідування лікувальних закладів – 15%; на навчально-виховний процес у школі, організовану профорієнтаційну роботу, вчителів, вивчення окремих предметів – 10% респондентів; а про самостійно прийняте рішення вказали лише 11% респондентів. Отже, не дивно, що «серед учнів навчальних закладів довузівського рівня освіти над визначенням поняття «деонтологічна культура» та її значенням у професійній діяльності лікаря не замислювалися 74%, узагалі не чули про категорії медичної деонтології 83%, не змогли визначити відмінність деонтології від етики 91%, не виявляли інтересу до літератури медичного спрямування 62%, не знали прізвища жодного відомого вітчизняного лікаря 52%, байдуже ставилися до деонтологічної культури лікаря 63% респондентів, вважаючи, що вирішальне значення для його професійної діяльності мають тільки спеціальні знання, причому в згаданому дослідженні більшість респондентів розцінювали професійність, доброту, безкорисливість, почуття такту, дбайливість, охайність, акуратність найважливішими для лікаря рисами, однак не акцентували увагу на вимогливості до себе, відповідальності, добросовісності, наполегливості» [4];

3. Проблема недостатньої готовності до особистісного самовдосконалення, що органічно впливає з попередніх, відображаючи обмеженість системи професійно-особистісних цінностей, здатних спонукати майбутніх медиків до самовиховання, їхню слабку зінтегрованість у загальну систему цінностей особистості.

Морально-етична культура лікаря - це структурний компонент професійної культури особистості лікаря, взаємопов'язаний із когнітивно-інтелектуальним, операційно-технологічним, аксіологічним, комунікативним, психологічно-рефлексивним, особистісно-творчим компонентами.

На відміну від аксіологічного компонента, спрямованого здебільшого на внутрішнє життя особистості, етичний компонент двоспрямований. Він регулює інтелектуально-когнітивну діяльність з оволодіння етичними нормами та цінностями, аналізу, формування, осмислення; психологічну і рефлексивну діяльність щодо переосмислення чинних етичних норм, правил, цінностей, саморозвитку; творчу діяльність особистості з утворення особистісно осмисленої етики на основі початкових, загальнолюдських, культурних, етичних, релігійних, професійних цінностей; комунікативну діяльність; специфічну діяль-

ність етичного судження, розв'язання конфліктів та етичного вчинку.

Отже, етичний компонент професійної культури особистості лікаря є центральним, таким, що визначає всі інші та потребує сформованості кожного окремого компонента. Морально-етична культура лікаря відображає єдність процесів створення, оволодіння, використання, аналізу, вдосконалення професійно-етичних цінностей. Етичний компонент професійної культури - це система морально-етичних якостей, які є регулятором соціальних відносин. У ній, як і в загальній та етичній культурі, існують початкові, найбільш загальні, обґрунтовані загальнолюдськими правилами уявлення про культурно, етично, релігійно, соціально верифіковані способи діяльності - норми. Професійні норми зафіксовано в професійно-етичних кодексах, однак, зважаючи на сучасну наукову і соціокультурну ситуацію, норми медичної діяльності становлять проблему наукових досліджень.

Морально-етичну культуру особистості лікаря можна визначити як інтегративний особистісний феномен, який відображає готовність фахівця до здійснення професійної діяльності. Через специфічність сучасного стану медицини лікар не тільки використовує чинні деонтологічні кодекси, а і змушений створювати власні. Це посилює роль особистості лікаря в професійній діяльності, тому потрібно виділити такі структурні компоненти морально-етичної культури: аксіологічний, технологічний, особистісно-творчий і рефлексивний.

Серед функцій, які виконує морально-етична культура, виокремимо такі: аксіологічна, регулятивно-нормативна, комунікативна, особистісно-рефлексивна, емоційно-емпатійна. Основами морально-етичної культури можна назвати:

- психологічний блок (потреби, мотиви, ціннісні установки, націленість особистості, система когнітивних здібностей, умінь, навичок);
- інформаційно-когнітивний блок (знання про системи цінностей);
- увесь комплекс переконань, вірувань і систем цінностей, які значущі для особистості та які були початково сформовані;
- операційний блок (навички рефлексивної, творчої діяльності);
- особистісно осмислена система цінностей, яка є основою для вирішення етичних конфліктів і базою для самовдосконалення особистості [3].

Отже, умовами успішної реалізації морально-етичної культури є когнітивні, рефлексивні, комунікативні здібності та вміння особистості, комплекс знань, уміння саморозвитку, потреба в самореалізації.

Таким чином, морально-етична культура особистості майбутнього лікаря - це умова підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Формування морально-етичної культури здійснюється впродовж усього періоду навчання у ВНЗ та

професійної діяльності лікаря.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, підвищення якості підготовки спеціалістів можна досягти через створення єдиної цілеспрямованої системи етичного виховання, інтеграції можливостей усіх загальних і професійних дисциплін. Особливу значущість має отримати мовна підготовка (формування комунікативної культури), вивчення психології (емоційно-емпатійні та рефлексивні навички), вивчення філософських наук (забезпечення знаннями про відомі етичні системи і розвиток когнітивних навичок). Адже «характерними для лікарів-професіоналів є альтруїстичний та комунікативний типи емоційної спрямованості особистості, що визначає її схильність до співчуття пацієнтові, до надання йому необхідної допомоги, а також практичний тип емоційної спрямованості особистості, що визначає її схильність до ціннісних переживань у зв'язку з професійною діяльністю, а крім того, гностичний, естетичний та гедонічний типи емоційної спрямованості особистості, що визначають її схильність до позитивних емоцій під час пізнання оточуючого світу та сприйняття його краси» [4]. Професійні дисципліни мають забезпечити вдосконалення початкового рівня сформованості професійно-етичної культури та впроваджувати її в діяльність (становлення професійної компетентності).

Подальші дослідження маємо на меті присвятити розробці й апробації навчально-методичного забезпечення занять з іноземної мови на професійно-аксіологічних засадах, а також вивченню можливостей позааудиторної роботи для виховання в майбутнього лікаря морально-етичних цінностей.

Література

1. Богданова Л. В. К вопросу о культуре профессионального общения / Л. В. Богданова // Юбилейный сб. тр. ученых РГАФК, посв. 80-летию академии. - М., 1998. - Т. 3. - 388 с.
2. Кравчук М.Г. Про правові та морально-етичні принципи біоетики в медичній освіті / Кравчук М.Г., Груша М.М., Романенко О.В. // Охорона здоров'я України. - 2008. - №1(29). - С. 158.
3. Маяковская Н.В. Профессиональное воспитание будущего врача в медицинском вузе на основе аксиологического подхода: автореф. дисс. канд. пед. наук 13.00.08 / Н.В. Маяковская. - Шуя, 2012. - 23 с.
4. Романенко О.В. Психологічні аспекти професійного становлення студента – майбутнього лікаря / О.В. Романенко. - [Ел. ресурс]. Режим доступу до дж.: <http://vuzlib.com/content/view/937/94>

Reference

1. Bogdanova L. V. K voprosu o kulture professionalnogo obscheniya / L. V. Bogdanova // Yubileyniy sb. tr. uchenyih RGAFK, posv. 80-letiyu akademii. - M., 1998. - T. 3. - 388 s.
2. Kravchuk M.G. Pro pravovi ta moralno-etichni printsipi bloetiki v medichnly osviti / Kravchuk M.G., Grusha M.M., Romanenko O.V. // Ohorona zdorov'ya UkraYini. - 2008. - #1(29). - S. 158.
3. Mayakovskaya N.V. Professionalnoe vospitanie buduschego vracha v meditsinskom vuze na osnove aksiologicheskogo podhoda: avtoref. diss. kand. ped. nauk 13.00.08 / N.V. Mayakovskaya. - Shuya, 2012. - 23 s.
4. Romanenko O.V. Psihologichni aspekti profesynogo stanovlennya studenta – maybutnogo ilkarya / O.V. Romanenko. - [El. resurs]. Rezhim dostupu do dzh.: <http://vuzlib.com/content/view/937/94>

Реферат

ВОСПИТАНИЕ МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ВРАЧА В УСЛОВИЯХ МЕДИЦИНСКОГО ВУЗА
Асламова М.В.

Ключевые слова: будущий врач, воспитание, воспитательная среда, аксиологический подход, студент, преподаватель, морально-этические качества, профессиональная культура, профессионально-этическая культура, рефлексия, самореализация.

Рассматриваются философские, социальные, психологические и педагогические аспекты воспитания личностных качеств врача в период профессиональной подготовки, а также структура профессионально-этической культуры будущего врача, формирование которой осуществляется через рефлексивную и творческую деятельность личности с целью самореализации. Представлены цели и средства такого воспитания в условиях медицинского вуза. В статье также рассматриваются задачи современного высшего медицинского образования, выясняется взаимосвязь между учебными и воспитательными задачами медицинского вуза как основной формирования профессионализма врача.

Summary

ETHICAL EDUCATION OF FUTURE HEALTH CARE PROFESSIONALS AT MEDICAL UNIVERSITIES
Aslamova M.V.

Key words: the future doctor, education, educational environment, axiological approach, student, teacher, moral and ethical qualities, professional culture, ethical behaviour, introspection, self-actualization.

This paper focuses on philosophical, social, psychological and pedagogical aspects of education of the personal qualities typical for a good doctor in the period of professional training, the purposes and means of the education at high medical school. The article is also devoted to analyses of structure of professional ethical culture that is achieved by means of introspection and creative personal activity. We also describe the problems of present-day high medical education, the relationship between training and educational objectives at medical university.

УДК 614.216:340.116

Біланов О.С., Зінченко Н.О.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ХОСПІСНОЇ І ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

Розвинення вітчизняної мережі паліативної та хоспісної допомоги має особливе значення в сучасних реаліях, коли кількість невиліковно хворих пацієнтів постійно зростає. За оцінками експертів, в Україні щорічно потребують паліативної допомоги — близько півмільйона інкурабельних хворих. Філософія паліативної допомоги - якомога краща якість життя важкохворої людини, а правові аспекти - захист її особистісних і громадянських прав. В Україні робляться тільки перші кроки в напрямку створення державної системи підготовки медичних і соціальних фахівців, які надають паліативну допомогу. Вітчизняне законодавство потребує подальшого реформування у галузі охорони здоров'я, в тому числі і паліативно-хоспісної допомозі.

Ключові слова. Паліативна, хоспісна допомога, інкурабельні хворі, філософія права, філософсько-правові проблеми медицини

Вступ

Паліативна допомога є чи не найдревнішим видом медичної допомоги хворим. Її гуманістичні ідеї пов'язані з тим часовим відрізком, коли лікарі і медсестри не мали достатніх знань і засобів для того, щоб долати важкі недуги, і єдиним, що вони могли зробити для своїх пацієнтів – це полегшити їх страждання.

Проблема ставлення медицини до невиліковно хворих пацієнтів описана у книзі Гіппократа "Про мистецтво". У ній йдеться: "Медицина ... до тих, які вже переможені хворобою, не простягає своєї руки". Ця книга Гіпократова увійшла до так званого «Корпусу Гіпократова» («Гіпократова збірка») і справила вирішальне значення на загальний лікарський звичай по можливості виключати зі своєї практики проблеми вмираючих хворих.

На превеликий жаль, сьогодні, в епоху, коли медицина досягла небувалих висот, в епоху, ко-

ли наука і техніка поставлена на служіння лікарській справі, така важлива галузь медико-соціальної роботи як паліативна допомога відійшла на другий план.

Розвинення вітчизняної мережі паліативної та хоспісної допомоги має особливе значення в сучасних реаліях, коли кількість невиліковно хворих пацієнтів постійно зростає. За оцінками експертів, в Україні щорічно потребують паліативної допомоги — близько півмільйона осіб, а саме — хворі в термінальних стадіях онкологічних та серцево-судинних захворювань, СНІДу і туберкульозу, з важкими дегенеративними хворобами головного мозку тощо.

В Україні паліативна і хоспісна допомога розвивається набагато повільніше ніж в провідних країнах Європи та США. За останні 5-10 років було зроблено великий крок вперед, проте спеціалізованих закладів, де надають таку медичну